

УДК 343.3

DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2023.19.281122>

Л. Ю. Тимофєєва,
доцент кафедри кримінального права
Національного університету
«Одеська юридична академія»
кандидат юридичних наук

ПРОПОРЦІЙНІСТЬ ОБМЕЖЕНЬ ПОШИРЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО РЕЖИМУ

У статті аналізуються питання пропорційності обмеження поширення інформації в умовах воєнного режиму. Конституція України та міжнародні документи передбачають фундаментальні права, які потребують охорони та захисту. Кримінальне право забезпечує такий захист, передбачаючи кримінальну відповідальність за порушення фундаментального права. Разом з тим, реалізація деяких прав має особливості та обмеження у зв'язку з умовами воєнного режиму. Зокрема такі обмеження має конституційне право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (стаття 34 Конституції України), а також право на свободу вираження поглядів, передбачене статтею 10 Конвенції про захист прав та основоположних свобод 1950 р.

Аргументовано пропорційність встановлення кримінальної відповідальності за поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану з точки зору безпеки.

Встановлено, що інформаційна складова у війні займає вагомий частину особливо у сучасних умовах інформаційного суспільства. Якщо медіа буде демонструвати неправдиву, не перевірену, помилкову інформацію, вона може використовуватись як засіб маніпуляції. Саме тому інформаційні війни представляють таку небезпеку.

Встановлено, що інформаційні технології можуть використовуватись як для вчинення кримінальних правопорушень, в тому числі пов'язаних з тероризмом та пропагандою війни так і протидії злочинності. Зокрема відповідні інструменти розроблено європейським законодавством. Ці інструменти можуть порушувати деякі права людини, зокрема це стосується статей 10 та 8 Конвенції. Обґрунтовано, що в умовах війни такі поступки у свободі є прийнятною ціною для забезпечення безпеки.

Ключові слова: *свобода слова, вираження поглядів, несанкціоноване поширення інформації, інформаційна війна, пропорційність, практика ЄСПЛ.*

Постановка проблеми. Конституція України, міжнародні договори, ратифіковані Україною Конвенції відображають фундаментальні права, які потребують охорони та захисту. Кримінальне право забезпечує захист таких прав, передбачаючи кримінальну відповідальність за порушення фундаментального права. Разом з тим, реалізація деяких прав має особливості та певні обмеження у зв'язку з умовами воєнного режиму. Зокрема такі обмеження має конституційне право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Акцент на елементах проблеми, які не вирішені раніше і підлягають вирішенню. Окремі аспекти цієї проблематики досліджені вченими та науковцями. Зокрема О. А. Баранов досліджує проблемні аспекти інформаційного права та інформаційної безпеки¹. О. М. Головка дослідила питання інформаційної віктимізації у медіа-просторі (2015 р.)². Ю. В. Гродецький досліджував питання кримінально-правової охорони законної професійної діяльності у сфері підготовки та поширення масової інформації (2022 р.)³. М. В. Карчевський на рівні докторської дисертації дослідив питання кримінально-правової охорони інформаційної безпеки України (2013 р.)⁴. Ю. Є. Максименко досліджував теоретико-правові засади забезпечення інформаційної безпеки України (2007 р.)⁵. Р. О. Мовчан здійснив аналіз кримінально-правової новели про несанкціоноване поширення військово-значущої інформації (ст. 114-2 Кримінального кодексу України)

¹ Баранов О. А. Напрями перспективних досліджень у галузі інформаційного права. *Інформація і право*. 2(17)/2016. С. 15–31.

² Головка О. М. Інформаційна віктимізація у медіа-просторі. *Інформація і право*. 2015. Вип. 3(15). С. 49–55.

³ Гродецький Ю. В. Кримінально-правова охорона законної професійної діяльності у сфері підготовки та поширення масової інформації. *Вісник асоціації кримінального права України*. 2022. Том 1. № 17. С. 146–172.

⁴ Карчевський М. В. Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2013. 36 с.; Протидія злочинам у сфері використання інформаційних технологій: інтегр. навч.-практ. посіб. / [М. В. Карчевський та ін.]; за ред. д-ра юрид. наук, проф. М. В. Карчевського; Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Харків: Право, 2019. 186 с.

⁵ Максименко Ю. Є. Теоретико-правові засади забезпечення інформаційної безпеки України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2007. 236 с.

(2022 р.)⁶. О. Е. Радутний розкрив поняття та ознаки інформаційної агресії на законодавчому рівні в кримінально-правовій сфері (2015 р.)⁷. Н. А. Савінова дослідила особливості моделювання поведінкового конфлікту, як наслідку ведення сучасної DIME-війни⁸. Н. С. Уханова проаналізувала проблеми протидії негативним інформаційним впливам та захисту інформаційної безпеки людини і суспільства (2022 р.)⁹.

Визначення проблеми. Питання обмеження поширення певної інформації супроводжується новими викликами у зв'язку з умовами війни в Україні.

Метою роботи є обґрунтування пропорційності обмежень поширення інформації в умовах воєнного режиму та удосконалення заходів кримінально-правової політики.

Виклад основного матеріалу. Згідно статті 34 Конституції України кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір. Відповідно до ст. 10 Конвенції захисту прав людини та основоположних свобод 1950 р. («Свобода вираження поглядів») кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені

⁶ Мовчан Р. О. Аналіз кримінально-правової новели про несанкціоноване поширення військово значущої інформації (ст. 114-2 Кримінального кодексу України). *Юридичний науковий електронний журнал*. № 4. 2022. С. 326–330.

⁷ Радутний О. Е. Поняття та ознаки інформаційної агресії на законодавчому рівні в кримінально-правовій сфері. *Інформація і право*. № 2(14). 2015. С. 58–63.

⁸ Савінова Н. А. Моделювання поведінкового конфлікту як елементу сучасного DIME-конфлікту. *Інформація і право*. 3(12). 2014. С. 17–24.

⁹ Уханова Н. С. Проблеми протидії негативним інформаційним впливам та захисту інформаційної безпеки людини і суспільства: монографія / за заг. ред. В. Пилипчука. Київ-Одеса: Фенікс, 2022. 120 с.

законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

Особливості інформаційної ери пов'язані із спрощенням фіксування та передачі інформації, а отже і вираження поглядів. Після 24 лютого 2022 р. багато «блогерів» почало ілюструвати свої погляди, розміщуючи фото та відео переміщень Збройних Сил України, роботи заходів протиповітряної оборони (далі – ППО), вибухів тощо. Що наражає на небезпеку суспільство та державу. Обмеження щодо постів в інтернеті бойової техніки, роботи ППО, наслідків ракетних обстрілів відразу після влучення є абсолютно виправданим та доцільним, оскільки в даній ситуації питання безпеки превалює над питанням свободи вираження поглядів.

Згідно із Законом № 2160-IX від 24.03.2022 р. КК України доповнено статтю 114-2 «Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану». За ч. 1 ст. 114-2 КК України кримінальна відповідальність настає за «поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, у тому числі про їх переміщення територією України, якщо така інформація не розміщувалася (не поширювалася) у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних Сил України, Міністерством оборони України, Головним управлінням розвідки Міністерства оборони України чи Службою безпеки України або в офіційних джерелах країн-партнерів, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану». Кваліфікований склад пов'язаний із «поширенням інформації про переміщення, рух або розташування Збройних Сил України чи інших утворених

відповідно до законів України військових формувань, за можливості їх ідентифікації на місцевості, якщо така інформація не розміщувалася у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних Сил України, Міністерством оборони України або іншими уповноваженими державними органами, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану» (ч. 2 ст. 114-2 КК). Особливо кваліфікований склад пов'язаний із вчиненням вищезазначених дій за попередньою змовою групою осіб або з корисливих мотивів, або з метою надання такої інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України, або її представникам, або іншим незаконним збройним формуванням, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки, за відсутності ознак державної зради або шпигунства (ч. 3 ст. 114-2 КК України).

Не дивлячись на те, що ця норма була криміналізована згідно із Законом № 2160-IX від 24.03.2022 р., однак вже згідно із Законом № 2178-IX від 01.04.2022 р. до неї було внесено зміни, оскільки постало питання щодо відмежування ч. 3 ст. 114-2 КК від державної зради (ст. 111 КК).

На думку Ю. А. Пономаренко, «відмежування ч. 3 ст. 114-2 КК від державної зради у формі шпигунства (ст. 111) і шпигунства як самостійного складу злочину (ст. 114) необхідно проводити залежно від того, чи: 1) становила поширена інформація державну таємницю, і 2) чи усвідомлювався цей факт особою, яка її поширила. Якщо ця інформація належала до державної таємниці і особа, яка її поширювала, усвідомлювала цей факт, то передача такої інформації іноземній державі або її представнику становить собою державну зраду у формі шпигунства (ст. 111) або шпигунство (ст. 114), тягне відповідальність за вказаними статтями і виключає можливість притягнення особи до відповідальності за ст. 114–2 КК. Якщо ж поширювана інформація не належала до державної таємниці, то її передача громадянином України іноземній державі або її представникам може становити державну зраду у формі надання допомоги в проведенні підривної діяльності проти України лише за умови, що факт надання такої допомоги охоплювався умислом цієї особи і,

крім того, вона мала на меті заподіяння шкоди суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України. У разі ж, якщо охоплення вказаного факту умислом суб'єкта не встановлене, або не встановлена названа мета його дій, то кваліфікація скоєного як державної зради виключається і особа підлягає відповідальності за ч. 3 ст. 114–2»¹⁰.

Хоча і ці зміни не вирішили всіх проблем, які пов'язані із застосуванням цієї кримінально-правової норми. Зокрема, на думку Р. О. Мовчан, «1) кримінально караним за ст. 114-2 КК України визнається: а) виключно «поширення» інформації; б) вичерпний перелік якої наведено у ч. 1 та ч. 2 розглядуваної кримінально правової заборони; в) і яке (поширення) не обов'язково має бути публічним та «первинним» (може бути, відповідно, не публічним і «вторинним»); 2) у ч. 1 ст. 114-2 КК має вказуватися не на інформацію щодо «озброєння (зброю) та бойових припасів», а на загальне, більш широке за змістом поняття «товари військового призначення»¹¹. З цією думкою можна цілком погодитись, адже така деталізація предметів, перелік яких може змінюватись, є зайвою для КК України.

Поширення «військово-значущої інформації» (термінологія за визначенням Р. О. Мовчана) не допомагають державі та правоохоронним органам, оскільки корегують дії ворога. Дають йому інформацію про відповідні локації, обстановку у місті тощо.

Такі дії можуть бути вчинені як необережно, не усвідомлюючи повною мірою небезпечність таких дій та їх можливі наслідки (ч. 1 ст. 114-2 КК), так і з прямим умислом (ч. 3 ст. 114-2 КК), що пов'язано із вчиненням таких дій за

¹⁰ Пономаренко Ю. А. Основні виклики, що постали перед кримінальним правом України з початком широкомасштабної фази війни, та відповіді законодавця на них. *Кримінально-правові відповіді на виклики воєнного стану в Україні*: матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 5 трав. 2022 р. / упоряд. та заг. ред.: Ю. В. Баулін, Ю. А. Пономаренко; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; Нац. шк. суддів України; Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права»; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса. Харків: Право, 2022. С. 23–24.

¹¹ Мовчан Р. О. Аналіз кримінально-правової новели про несанкціоноване поширення військово значущої інформації (ст. 114-2 Кримінального кодексу України). *Юридичний науковий електронний журнал*. № 4. 2022. С. 326–330.

попередньою змовою групою осіб або з корисливих мотивів, або з метою надання такої інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України, чи незаконним збройним формуванням. Якщо такі дії спричинили тяжкі наслідки (ч. 3 ст. 114-2 КК України), то самі дії могли бути вчинені як з умислом, так і за необережності.

Відношення до наслідків також могло бути як з умисною формою вини, так і за необережності, в залежності від намірів особи. Однак, враховуючи суспільну небезпечність таких діянь для всієї країни, не усвідомлення та не бажання таких наслідків конкретною особою, байдуже до них відношення не можуть розглядатись як підстава звільнення від кримінальної відповідальності або не ставлення у вину ч. 3 ст. 114-2 КК України.

Разом з тим, обмеження щодо вираження своїх поглядів можуть бути і непропорційними. В частині непропорційного втручання достатньо широка практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) щодо порушень статті 10 Конвенції про захист прав та основоположних свобод 1950 р. (далі – Конвенції), в контексті кримінального права. Зокрема, у справі «Швидка проти України» від 30 жовтня 2014 р., заява № 17888/12 встановлено порушення ст. 10 Конвенції, яке полягає в тлумаченні норм вище зазначеної статті в умовах суспільного резонансу. Згідно цієї справи заявниця відірвавши від покладеного п. Януковичем вінка стрічку з написом «Президент України В. Ф. Янукович», висловила свою цілковиту незгоду з його політикою, включаючи утиски опозиції. Даний вчинок мав на меті виразити її протест проти ув'язнення опозиційного лідера пані Юлії Тимошенко. Більше того, заявниця прагнула показати своє розчарування обмеженнями, встановленими для громадськості у зв'язку із заходами по забезпеченню безпеки п. Януковича під час проведення офіційної церемонії покладання вінка. Вона наголошувала, що не пошкоджувала вінок та не порушувала громадський порядок. А її арешт

строком на 10 діб був непропорційним правопорушенню, у вчиненні якого її обвинувачено¹².

Згідно з усталеною практикою Суду, свобода вираження поглядів, гарантована п. 1 ст. 10 Конвенції, є однією з важливих засад демократичного суспільства і однією з базових умов прогресу суспільства в цілому та самореалізації кожної окремої особи. Відповідно до п. 2 ст. 10 Конвенції свобода вираження поглядів стосується не тільки «інформації» чи «ідей», які сприймаються зі схваленням чи розглядаються як необразливі або несерйозні, але й тих, які можуть ображати, шокувати чи непокоїти. Саме такими є вимоги плюралізму, толерантності та широти поглядів, без яких немає «демократичного суспільства». Крім того, ст. 10 захищає не тільки зміст ідей і інформації, що виражаються, але і форму їх поширення.

У справі «Сірик проти України» від 31 березня 2011 р., заява № 6428/07 ЄСПЛ зазначив, що рішення судів, якими заявницю було зобов'язано спростувати свої твердження та сплатити відшкодування, становили втручання в її право на свободу вираження поглядів. Суд зазначив (п. 34 рішення), що першою та найважливішою вимогою статті 10 Конвенції є те, що будь-яке втручання державного органу у здійснення свободи вираження поглядів повинно бути законним. Для дотримання цієї вимоги втручання не просто повинно ґрунтуватися на національному законодавстві, саме законодавство повинно відповідати певним умовам «якості». Зокрема, норма не може вважатися законом до того часу, поки її не буде сформульовано з достатньою точністю для того, щоб надати громадянину можливість регулювати свою поведінку: він повинен бути здатен – за потреби, за відповідної консультації – передбачати тією мірою, що є розумною за відповідних обставин, наслідки, які може потягнути за собою його дія (див., наприклад, рішення у справі «Ліндон,

¹² Швидка проти України: справа Європейського суду з прав людини від 30 жовтня 2014 р., заява № 17888/12. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a40#Text.

Очаковський-Лоран і Жюлі проти Франції» (Lindon, Otchakovsky-Laurens and July v. France) [ВП], заяви № 21279/02 та 36448/02, п. 41, ECHR 2007-XI)¹³.

Кримінальна відповідальність за поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану виглядає цілком виправданим та доцільним кроком з точки зору безпеки.

Така інформація також може бути поширена в медіа, що також обмежується законом. Згідно ст. 36 ЗУ «Про медіа» від 13 грудня 2022 р. № 2849-IX (набув чинності 31.03.2023 р.). передбачений достатньо великий та деталізований перелік обмежень щодо змісту інформації в медіа. Зокрема, на території України в медіа та на платформах спільного доступу до відео забороняється поширювати: 1) заклики до насильницької зміни, повалення конституційного ладу, розв'язування або ведення агресивної війни або воєнного конфлікту, порушення територіальної цілісності України, ліквідації незалежності України, інформацію, яка виправдовує чи пропагує такі дії; 2) висловлювання, що розпалюють ненависть, ворожнечу чи жорстокість до окремих осіб чи груп осіб за національною, расовою чи релігійною ознакою; 3) висловлювання, що підбурюють до дискримінації чи утисків щодо окремих осіб та груп осіб на основі етнічного та соціального походження, громадянства, раси, релігії та вірувань, віку, статі, сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, інвалідності або за іншою ознакою; 4) пропаганду або заклики до тероризму та терористичних актів, інформацію, що виправдовує чи схвалює такі дії; 6) порнографічні матеріали, а також матеріали, що заохочують сексуальну експлуатацію та насильство над дітьми, демонструють статеві

¹³ Сірик проти України: справа Європейського суду з прав людини від 31 березня 2011 р., заява No 6428/07 ЄСПЛ
<http://nsj.gov.ua/files/15227637598.%D0%A1%D1%96%D1%80%D0%B8%D0%BA%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8.pdf>.

відносини дітей, використовують образ дітей (візуальний запис образу дітей) у видовищних заходах сексуального чи еротичного характеру; 7) пропаганду вживання наркотичних засобів, психотропних речовин; 8) пропаганду жорстокого поводження з тваринами; 9) інструкції або поради щодо виготовлення, придбання або використання вибухових, наркотичних чи психотропних речовин; 12) інформацію, що містить пропаганду російського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, а також символіку воєнного вторгнення російського тоталітарного режиму та ін. обмеження¹⁴.

У ст. 7 Європейської конвенції про транскордонне телебачення від 9 вересня 1998 р. такі обмеження сформульовані більш узагальнено. Обов'язки телемовника полягають в тому, щоб «усі елементи програмних послуг у тому, що стосується їхнього представлення та змісту, повинні поважати гідність людини та основні права інших людей. Зокрема, вони не повинні: а) бути непристойними і, особливо, містити порнографію; б) неправомірно пропагувати насильство чи спонукати до расової ненависті; усі елементи програмних послуг, які можуть завдати шкоди фізичному, психічному чи моральному розвитку дітей та підлітків, не повинні транслюватись, якщо під час трансляції та прийому вони мають змогу їх дивитися; телемовник забезпечує об'єктивне висвітлення фактів і подій та сприяє вільному формуванню думок¹⁵.

Одною з вимог ЄС до України як кандидата в члени ЄС було обмеження втручання олігархату у медіа. З метою виконання цієї вимоги у ч. 4 ст. 4 ЗУ «Про медіа» зазначено, що не допускається незаконне втручання у діяльність суб'єктів у сфері медіа з боку державних органів, органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань, політичних партій, власників відповідних суб'єктів, будь-яких інших фізичних та юридичних осіб. Не

¹⁴ Про медіа: Закон України від 13 грудня 2022 р. № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>.

¹⁵ Європейська конвенція про транскордонне телебачення від 9 вересня 1998 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_444#Text.

допускаються вимога попереднього погодження інформації, яка поширюється медіа, заборона поширення інформації з боку посадових осіб державних органів, органів місцевого самоврядування, політичних партій.

Також дуже важливо, що будь-які обмеження свободи вираження поглядів і переконань, свободи поширення, обміну та отримання інформації, свободи діяльності суб'єктів у сфері медіа та ін., у тому числі вільного, у тому числі при прийнятті державними органами, органами місцевого самоврядування рішень, які забороняють або обмежують розповсюдження будь-якого медіа на території України, рішень про зупинення, анулювання або відмову у видачі ліцензій, про відмову у реєстрації суб'єкта у сфері медіа, можуть бути встановлені та застосовані лише на підставі закону, якщо це є необхідним у демократичному суспільстві, а відповідне обмеження є пропорційним (ненадмірним) щодо поставленої мети. Обмеження зазначених свобод може здійснюватися лише в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя. При впровадженні обмежень у сфері медіа державні органи, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи застосовують практику Європейського суду з прав людини як джерело права (ч. 2 ст. 4 ЗУ «Про медіа»).

Інформаційна складова у війні та інформаційні війни. Якщо медіа буде демонструвати неправдиву, не перевірену, помилкову інформацію, вона може використовуватись як засіб маніпуляції або навіть газлайтінгу (підміни реальності). Зокрема міністр закордонних справ рф С. В. Лавров на перемовинах в Туреччині заявив журналістам, що «Росія не напала на Україну». РФ ввела на територію України свої війська, вбиває мирне населення. І з боку рф це називається «обороною». Таке викривлення інформації та

створення дійсності зручної для влади вже описано Дж. Оруелом. Саме тому інформаційні війни є такими небезпечними. Інформаційна складова у загальній стратегії війни має величезне значення тим паче у сучасних умовах інформаційного суспільства.

На думку Н. А. Савінової, «ефективно реалізована інформаційна складова DIME-агресії¹⁶ здатна забезпечити формування поведінкового конфлікту у суспільстві, а відсутність контр-заходів відповідним інформаційним впливам може призвести до переростання ненасильницького поведінкового конфлікту в агресивний. Своєчасне попередження реалізації моделей інформаційних впливів на населення з метою формування поведінкових конфліктів може здійснюватися шляхом реалізації віктимологічних профілактик, у тому числі через ЗМІ та Інтернет. Такі заходи мають повною мірою знімати акценти, які є «настановами» інформаційних впливів відповідних агресій відносно населення території, на яку спрямована інформаційна складова (у тому числі маніпуляція), як складова DIME-агресії¹⁷. Своєчасний моніторинг ЗМІ, соціальних мереж, зокрема за відповідними хештегами, опитування населення, а також відповідне реагування може дати позитивні результати в цьому напрямку.

Норми європейського законодавства мають відповідні положення, спрямовані на протидію тероризму. У вересні 2017 року, Комісія опублікувала Повідомлення Інтернет-провайдерам на тему: «Видалення незаконного Інтернет контенту». Як продовження цього повідомлення, в березні 2018 року Комісія опублікувала Рекомендацію «щодо заходів щодо ефективної роботи та боротьби з незаконним контентом в Інтернеті», в тому числі терористичної пропаганди в Інтернеті. Запропонований Регламент додатково зобов'язує Держав Членів забезпечити, щоб їх компетентні органи були здатні втручатися

¹⁶ Дипломатичні (політичні) заходи (diplomacy – D), інформаційні впливи та війни (information – I), військової агресії, включаючи військове, у т.ч. миротворче втручання (military – M) та економічні погрози та санкції (economics – E).

¹⁷ Савінова Н. А. Моделювання поведінкового конфлікту як елементу сучасного DIME-конфлікту. *Інформація і право*. 3(12). 2014. С. 17–24.

в Інтернет контент терористичного спрямування. Крім того, держави-члени зобов'язані інформувати та співпрацювати один з одним, і їм пропонується скористатися каналами, створеними Європолем для забезпечення їх співпраці. Це також накладає зобов'язання на постачальників Інтернет послуг звітувати перед правоохоронними органами влади, коли вони виявляють контент, який створює загрозу життю або безпеці. Нарешті, онлайн-сервіс постачальники зобов'язані зберігати контент, який вони видаляють. Це функціонує як захист від помилкового видалення та забезпечує потенційні докази, які не втрачаються з метою попередження, виявлення, розслідування та переслідування терористичних злочинців¹⁸.

Як зазначає, О. М. Головка, «той факт, що медіа-вплив звертається до емоційного, а не до раціонального світосприйняття, створює значні перепони для дослідження цього явища. Ще більше ситуація з аналізом інформаційної віктимізації ускладнюється внаслідок латентної віктимності даного явища, оскільки його наслідки можливо передбачити тільки на етапі, коли процес віктимізації вже безпосередньо діє на своїх жертв»¹⁹. Тобто неможливо виявити цей вплив на рівні думок конкретних людей, їх реакцій на таку інформацію, масштаби її поширення не в мережі та ін. Так само складно спрогнозувати вплив заходів, спрямованих на попередження.

Висновки. Міжнародні стандарти, зокрема Конвенція з захисту прав людини та основоположних свобод 1950 р. була прийнята у відповідь на досвід війни. Вони завжди є орієнтиром при вирішенні того, що є справедливим, а що ні. Разом з тим, враховуючи динамічний характер Конвенції ці права отримують нові сенси, нові аспекти тлумачення, нові виклики. Багато таких викликів виникає у зв'язку з війною. Через це постає питання щодо обмеження таких прав та пропорційність таких обмежень.

¹⁸ Newsletter. July – December 2020. Issue no. 24. https://eclan.eu/files/attachments/.2932/ECLAN_Newsletter_Issue_24.pdf.

¹⁹ Головка О. М. Інформаційна віктимізація у медіа-просторі. *Інформація і право*. 3(15)/2015. С. 51.

Встановлення кримінальної відповідальності за поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану виглядає цілком виправданим, пропорційним та доцільним кроком з точки зору безпеки.

Інформаційні технології можуть використовуватись як для вчинення кримінальних правопорушень, в тому числі пов'язаних з тероризмом та пропагандою війни так і протидії злочинності. Зокрема відповідні інструменти розроблено європейським законодавством. Ці інструменти можуть порушувати деякі права людини, зокрема це стосується ст. 10 та ст. 8 Конвенції. Але в умовах війни такі поступки у свободі є прийнятною ціною для забезпечення безпеки.

Список використаних джерел

1. Баранов О. А. Напрями перспективних досліджень у галузі інформаційного права. *Інформація і право*. 2016. Вип. 2(17). С. 15–31.
2. Головка О. М. Інформаційна віктимізація у медіа-просторі. *Інформація і право*. 2015. Вип. 3(15). С. 49–55.
3. Гродецький Ю. В. Кримінально-правова охорона законної професійної діяльності у сфері підготовки та поширення масової інформації. *Вісник асоціації кримінального права України*. 2022. Том 1. № 17. С. 146–172.
4. Європейська конвенція про транскордонне телебачення від 9 вересня 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_444#Text.
5. Карчевський М. В. Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2013. 36 с.
6. Максименко Ю. Є. Теоретико-правові засади забезпечення інформаційної безпеки України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2007. 236 с.
7. Мовчан Р. О. Аналіз кримінально-правової новели про несанкціоноване поширення військово значущої інформації (ст. 114-2 Кримінального кодексу України). *Юридичний науковий електронний журнал*. № 4. 2022. С. 326–330.
8. Пономаренко Ю. А. Основні виклики, що постали перед кримінальним правом України з початком широкомасштабної фази війни, та відповіді законодавця на них. *Кримінально-правові відповіді на виклики*

воєнного стану в Україні: матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 5 трав. 2022 р. /упоряд. та заг. ред.: Ю. В. Баулін, Ю. А. Пономаренко; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; Нац. шк. суддів України; Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права»; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса. Харків: Право, 2022. С. 18–34.

9. Про медіа: Закон України від 13 грудня 2022 р. № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>.

10. Протидія злочинам у сфері використання інформаційних технологій: інтегр. навч.-практ. посіб. / [М. В. Карчевський та ін.]; за ред. д-ра юрид. наук, проф. М. В. Карчевського; Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Харків: Право, 2019. 186 с.

11. Радутний О. Е. Поняття та ознаки інформаційної агресії на законодавчому рівні в кримінально-правовій сфері. *Інформація і право*. № 2(14). 2015. С. 58–63.

12. Савінова Н. А. Моделювання поведінкового конфлікту як елементу сучасного DIME-конфлікту. *Інформація і право*. 3(12). 2014. С. 17–24.

13. Сірик проти України: справа Європейського суду з прав людини від 31 березня 2011 р., заява No 6428/07 ЄСПЛ <http://nsj.gov.ua/files/15227637598.%D0%A1%D1%96%D1%80%D0%B8%D0%BA%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8.pdf>.

14. Уханова Н. С. Проблеми протидії негативним інформаційним впливам та захисту інформаційної безпеки людини і суспільства: монографія / Н. С. Уханова; за заг. ред. В. Пилипчака. Київ-Одеса: Фенікс, 2022. 120 с.

15. Швидка проти України: справа Європейського суду з прав людини від 30 жовтня 2014 р., заява № 17888/12. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a40#Text.

16. Newsletter. July – December 2020. Issue no. 24. https://eclan.eu/files/attachments/.2932/ECLAN_Newsletter_Issue_24.pdf.

REFERENCES

1. Baranov, O.A. (2016). Napryamy perspektyvnykh doslidzhen' u haluzi informatsiynoho prava. *Informatsiya i pravo*. 2(17), 15–31 [in Ukrainian].
2. Holovko, O.M. (2015). Informatsiyna viktyimizatsiya u media-prostori. *Informatsiya i pravo*. Vyp. 3(15). S. 49–55 [In Ukrainian].
3. Grodetskiy, Yu.V. (2022). Kryminal'no-pravova okhorona zakonnoyi profesiynoyi diyal'nosti u sferi pidhotovky ta poshyrennya masovoyi informatsiyi. *Visnyk asotsiatsiyi kryminal'noho prava Ukrayiny*, vol. 1, No 17, 146–172 [in Ukrainian].
4. Yevropeyska konventsiya pro transkordonne telebachennya vid 9 veresnya 1998 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_444#Text [in Ukrainian].

5. Karchevskyy, M.V. (2013). Kryminal'no-pravova okhorona informatsiynoyi bezpeky Ukrayiny. Doctor thesis. Kyiv [in Ukrainian].
6. Maksymenko, Yu.Ye. (2007). Teoretyko-pravovi zasady zabezpechennya informatsiynoyi bezpeky Ukrayiny. *PhD thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
7. Movchan, R.O. (2022). Analiz kryminal'no-pravovoyi novelty pro nesanktsionovane poshyrennya viys'kovo znachushchoyi informatsiyi (st. 114-2 Kryminal'noho kodeksu Ukrayiny). *Yurydychnyy naukovyy elektronnyy zhurnal*, 4, 326–330 [in Ukrainian].
8. Ponomarenko, Yu.A. (2022). Osnovni vyklyky, shcho postaly pered kryminal'nym pravom Ukrayiny z pochatkom shyrokomasshtabnoyi fazy viyny, ta vidpovidi zakonodavtsya na nykh. *Kryminal'no-pravovi vidpovidi na vyklyky voyennoho stanu v Ukrayini: materialy mizhnar. nauk. konf., m. Kharkiv, 5 trav. 2022 r. /uporyad. ta zah. red.: YU. V. Baulin, YU. A. Ponomarenko; Nats. yuryd. un-t im. Yaroslava Mudroho; Nats. shk. suddiv Ukrayiny; Hromad. orh. «Vseukr. asots. krymin. prava»; NDI vyvch. problem zlochynnosti im. akad. V. V. Stashysa. Kharkiv: Pravo* [in Ukrainian].
9. Pro media: Zakon Ukrayiny vid 13 hrudnya 2022 r. № 2849-IX. (2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text> [in Ukrainian].
10. Protydiya zlochynam u sferi vykorystannya informatsiynykh tekhnolohiy (2019). [M. V. Karchevs'kyy ta in.]; za red. d-ra yuryd. nauk, prof. M. V. Karchevskoho; Luhan. derzh. un-t vnutr. sprav im. E. O. Didorenka. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
11. Radutnyy, O.E. (2015). Ponyattya ta oznaky informatsiynoyi ahresiyi na zakonodavchomu rivni v kryminal'no-pravoviy sferi. *Informatsiya i pravo*. № 2(14). S. 58–63 [in Ukrainian].
12. Savinova, N.A. (2014). Modelyuvannya povedinkovoho konfliktu yak elementu suchasnoho DIME-konfliktu. *Informatsiya i pravo*, 3(12), 17–24 [in Ukrainian].
13. Siryk proty Ukrayiny: sprava Yevropeys'koho sudu z prav lyudyny vid 31 bereznya 2011 r., zayava No 6428/07 YESPL <http://nsj.gov.ua/files/15227637598.%D0%A1%D1%96%D1%80%D0%B8%D0%BA%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8.pdf> [in Ukrainian].
14. Ukhanova, N.S. (2022). Problemy protydyi nehatyvnym informatsiynym vplyvam ta zakhystu informatsiynoyi bezpeky lyudyny i suspil'stva / za zah. red. V. Pylypchuka. Kyiv-Odesa: Feniks [in Ukrainian].
15. Shvydka proty Ukrayiny: sprava Yevropeys'koho sudu z prav lyudyny vid 30 zhovtnya 2014 r., zayava № 17888/12. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a40#Text [in Ukrainian].
16. Newsletter. July – December (2020). Issue no. 24. URL: https://eclan.eu/files/attachments/.2932/ECLAN_Newsletter_Issue_24.pdf [in English].

Timofeeva L. Yu. Proportionality of restrictions on the dissemination of information in the conditions of the military regime.

The article analyzes the issue of proportionality of the limitation of the dissemination of information in the conditions of the military regime. The Constitution of Ukraine and international documents provide for fundamental rights that require protection. Criminal law provides such protection by providing for criminal liability for violations of fundamental rights. At the same time, the realization of some rights has peculiarities and limitations due to the conditions of the military regime. In particular, the constitutional right to freedom of thought and speech, to the free expression of one's views and beliefs (Article 34 of the Constitution of Ukraine), as well as the right to freedom of expression, provided for in Art. 10 Convention on the Protection of Rights and Fundamental Freedoms of 1950.

Proportionality of establishing criminal liability for dissemination of information about sending, moving weapons, armaments and military supplies to Ukraine, movement, movement or placement of the Armed Forces of Ukraine or other military formations formed in accordance with the laws of Ukraine, committed in conditions of war or a state of emergency from the point of view of security.

It has been established that the information component in war occupies a significant part, especially in the modern conditions of the information society. If the media will show false, unverified, erroneous information, it can be used as a means of manipulation. That is why information wars are so dangerous.

Last but not least information technologies can be used both to commit criminal offenses, including those related to terrorism and war propaganda, and to combat crime. In particular, the relevant instruments were developed by European legislation. These instruments may violate some human rights, in particular Articles 10 and 8 of the Convention. It is substantiated that in the conditions of war, such concessions in freedom are an acceptable price for ensuring security.

Key words: *freedom of speech, expression of views, unauthorized dissemination of information, information warfare, proportionality, practice of the ECtHR.*